

УДК 005.22:316.3:658

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ

Стаття присвячена можливостям застосування кластерного підходу в управлінні соціально-економічним розвитком підприємств. На підставі дослідження сформульовано поняття кластера, визначено його основні складові, запропонована схема формування кластера.

Статья посвящена возможностям применения кластерного подхода в управлении социально-экономическим развитием предприятий. На основании исследования сформулировано понятие кластера, определены его основные составляющие, предложена схема формирования кластера.

The article is devoted to possibilities of application cluster approach in a management socio-economic development of enterprises. The definition of cluster is formulated, its basic constituents is determined, offered scheme of cluster's forming in the basis of research.

У сучасних умовах розвитку світової економіки, які характеризуються посиленням процесів глобалізації і міжнародної конкуренції розвиток України залежить від можливостей окремих підприємств і регіонів успішно конкурувати на міжнародному ринку. Одним із шляхів для досягнення досить високого рівня соціально-економічного розвитку і конкурентоспроможності є кластерний підхід, який давно і ефективно використовується в розвинених країнах. Найбільш показовий винний кластер в штаті Каліфорнія, США. Сорок років тому, коли діяльність фермерів, що вирощують виноград і виробляють вино, підприємств, що випускають тару, і компаній, що займаються торгівлею і дистрибуцією, не координувалася, ціна одного галона каліфорнійського вина в роздрібній торгівлі інколи знижувалася до 2 доларів. Зараз же завдяки використанню кластерної методології, коли дотримується стратегія розвитку, всі дії учасників винного ринку погоджені і розвивається кооперація, роздрібна вартість пляшки вина з Каліфорнії складає близько 50 доларів [1, с. 12].

Дослідження можливостей використання кластерів для вітчизняних підприємств є актуальним питанням. При цьому, як це підкреслювалося вже в наших роботах [2, с. 68], акцент повинен робитися на співпрацю окремих структур (управлінських, виробничих, суспільних, політичних, державних, недержавних, і т. п.), розташованих на території, де знаходиться підприємство. У цьому бачиться вирішення багатьох соціально-економічних проблем.

Дослідження кластерів здійснюється багатьма вченими [3–10], такими, як: М. Портер, Д. Л. Барклей і М. С. Генрі, Е. А. Скорсон, С. Соколенко, В. Г. Федоренко, М. Войнаренко, С. Чевганова та ін.

При цьому слід зазначити, що основні дослідження проблеми кластеризації в Україні побудовані на вченні М. Портера. Так, С. Соколенко [6, с. 32–33] розглядає перспективи впровадження кластерів в Україні на основі вивчення досвіду іноземних держав, переваг і можливостей кластеризації.

В. Г. Федоренко, А. Ф. Гойко, В. Б. Джабейло, А. М. Тугай, М. Войнаренко [7; 8; 9] говорять про те, що формування кластерів повинне стати основною ідеєю нової промислової політики України і пропонують концепцію кластерної політики, яка покликана забезпечити відродження і розвиток виробництва.

В. Чевганова та І. Бріжань [10, с. 40–41] стверджують, що розвиток кластерів дозволить знайти ефективні шляхи вирішення проблем як підприємств, так і регіонів.

© Недобєга О.О., 2010.

Крім того, кластери допомагають вирішити багато соціальних проблем, оскільки дають можливість створити додаткові робочі місця і підвищити рівень конкурентоспроможності продукції і економіки країни в цілому.

Проте, не дивлячись на велику кількість досліджень в сфері кластеризації, недостатньо вивченими залишається питання побудови і використання кластерів в забезпеченні соціально-економічного розвитку підприємств в Україні.

Метою дослідження є визначення ролі кластерів у забезпеченні соціально-економічного розвитку підприємств, основних складових кластера і етапів його формування.

Розглянувши основні підходи щодо визначення кластера [3–11], можна сказати, що кластер є групою взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою підприємств і організацій, метою яких є досягнення певного соціально-економічного ефекту, що реалізують конкурентні переваги території, на якій вони функціонують; це об'єднання провідних виробників, постачальників, економічної інфраструктури і органів державної і місцевої влади. Схематично таке трактування представлено на рис. 1.

Рис. 1. Основні складові кластера

Як бачимо, кластер може існувати за наявності таких основних складових:

— самих підприємств, у тому числі тих, які випускають конкурентоспроможну продукцію;

— економічної інфраструктури, яка призначена забезпечити підприємства кластера матеріальними, енергетичними, людськими та іншими видами ресурсів, технологіями, можливістю доступу до інвестиційних ресурсів і т.п.;

— органів державної та місцевої влади, які створюють умови для забезпечення погодження інтересів держави, бізнесу і суспільства, тобто формують кластерну політику.

Об'єднання вищезазначених складових, їхні злагоджені дії забезпечують відповідно й ефективнішу роботу кожній з них окремо. Створення таких об'єднань є дуже важливим у розвитку регіонів, оскільки, на відміну від одиничних підприємств, разом вони можуть забезпечити вищий рівень соціально-економічного розвитку регіонів. Кластери дають можливість підвищити продуктивність підприємств і галузей, створюють можливості для їхнього інноваційного і виробничого зростання, а також стимулюють і полегшують створення нових напрямів бізнесу.

Використання кластерів в управлінні соціально-економічним розвитком підприємств відіграє важливу роль, оскільки вони являють собою механізм підвищення регіональної та національної конкурентоспроможності; здатні забезпечувати поєднання у виробництві конкуренції з кооперацією; посилюють процеси спеціалізації та розподілу праці між компаніями, а також інноваційні процеси; сприяють залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій; дозволяють більш ефективно використовувати природні ресурси; є стимуляторами технічного прогресу, а, отже, знижують вартість одиниці продукції (послуги) створюють умови для підвищення соціальної відповідальності підприємств, забезпечують соціальну справедливість і т. п.

Сьогодні, коли значна частина національної економіки належить приватному сектору, який повинен поділяти з державою відповідальність за соціально-економічний стан суспільства і задоволення життєво важливих потреб населення, соціальна відповідальність набуває особливого значення, оскільки орієнтиром соціально-економічного розвитку підприємств і регіонів стає людина [12, с. 21].

Створення кластерних об'єднань, що максимально повно враховують, з одного боку, цілі і потенціал учасників, з іншою, — особливості територіальної локалізації взаємодії суб'єктів економічної діяльності однієї або суміжних галузей або сфер регіональної економіки, може стати чинником, який дасть поштовх інноваційному розвитку, що важливо в умовах економіки, що розвивається.

Можна запропонувати такі основні етапи створення кластера (рис. 2). Перший етап є підготовчим і пов'язаний із обґрунтуванням необхідності створення кластера. На цьому етапі визначаються цілі і завдання створення кластера, його роль в національній економіці, спеціалізація і зв'язки.

Рис. 2. Схема формування кластера

Другий етап — оцінювання виробничих потужностей, ресурсів і можливостей розвитку кластера за допомогою різних методів (продуктова і ринкова сегментація, експертні оцінки, SWOT-аналіз, GAP-аналіз, аналіз тенденцій ринку, визначення конкурентних позицій і т. п.). На цьому етапі відбувається оцінювання наступних складових: факторів виробництва, умов для конкуренції і розвитку, попиту, пов'язаних чи підтримуючих галузей.

Третій етап покликаний забезпечити формування стратегічних і тактичних планів і перспектив розвитку кластера, а також розглянути можливості державної підтримки.

На четвертому етапі здійснюється формування організаційної структури кластера, а саме визначається склад учасників, принципи взаємодії між ними, масштаб спільної діяльності і т. п.

П'ятий етап пов'язаний із реалізацією поставлених цілей. На цьому етапі приймаються необхідні нормативно-правові документи, забезпечується створення і функціонування кластера, формується система його управління і починається функціонування кластера.

Останній етап — контроль за функціонуванням кластера. На цьому етапі здійснюється оцінка ефективності кластера, вплив на економіку території і держави в цілому, визначаються перспективи його розвитку.

Сьогодні Україна вже має певний досвід кластеризації. Початок кластеризації в Україні було покладено у Хмельницькій області. Програма впровадження концепції кластерної моделі економічного розвитку на Хмельниччині була розроблена у 1998 році Асоціацією “Поділля Перший” з метою відродження вітчизняного виробництва у швейній, будівельній, харчовій і туристичній галузях [13, с. 12]. Першим було створено швейний кластер, у 2000 році — будівельний кластер, у 2001 році — туристичний, харчовий і кластер сільського туризму, які успішно працюють і сьогодні. До регіонів, які зуміли досягти успіхів у формуванні кластерних об’єднань також слід зарахувати АР Крим і Севастополь, Івано-Франківську, Рівненську, Полтавську, Сумську, Харківську, Херсонську, Одеську і Миколаївську області [14, с. 34]. А нещодавно (з 2008 року) практика розвитку кластерів використовується у Донецькій області і у м. Львові [1, с. 12]. У Львові створено кластери туризму і бізнес послуг, у Донецьку — металургійний та агропромисловий кластери, ініціатором впровадження яких виступає фонд “Ефективне управління”.

Для успішного розвитку кластерів необхідні гарантії їхньої підтримки з боку місцевої влади і підприємців [15, с. 13]. План розвитку кластерів не може бути нав’язаний з боку. Тому для проведення організаційної роботи зі створення кластерів в Донецьку і у Львові формуються робочі групи, до складу яких входять місцеві бізнесмени і чиновники. Крім того, лідери місцевої влади і місцевого бізнесу формують Ради з питань конкурентоспроможності. При цьому враховуються регіональні особливості. Ці структури дозволяють нівелювати політичні зміни в місцевій владі і повинні допомогти кластерам сформуватися і активно розвиватися [15, с. 13].

Отже, політика органів державної та місцевої влади щодо створення кластерів має суттєво відрізнитися від традиційної промислової політики, яка означає визначення пріоритетних галузей і надання їм підтримки. Метою кластерної політики має бути підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону і підприємств на основі створення умов для посилення конкурентоспроможності господарюючих суб’єктів, що формують кластер.

Органи державної та місцевої влади у процесі кластеризації мають допомагати в забезпеченні супроводження необхідних умов і ресурсів таких, як: нормативне забезпечення, виробнича інфраструктура і висококваліфіковані кадри. Держава також повинна встановлювати правила конкуренції, наприклад, захищаючи інтелектуальну власність і посилюючи антимонопольне законодавство таким чином, щоб продуктивність, інновації та соціальна відповідальність визначали соціально-економічний розвиток підприємств і регіонів.

У результаті проведених досліджень було сформульовано поняття кластера, визначено основні складові кластера, запропонована схема його формування. Результати дослідження можуть бути використані при розробці рекомендацій відносно підвищення рівня соціально-економічного розвитку суб’єктів господарювання з урахуванням інтересів зовнішнього середовища. Подальші дослідження будуть спрямовані на формування концепції управління соціально-економічним розвитком підприємств Луганської області на основі кластерного підходу, оскільки в цьому бачиться вирішення таких проблем, як управління і поліпшення соціально-економічної ситуації на підприємстві та його зовнішньому середовищі, стимулювання конкуренції і інновацій, залучення інвестицій, перепрофілювання і створення нових підприємств, підвищення рівня соціальної відповідальності підприємств.

Список використаних джерел

1. Гончаренко, И. Кластеры должны стать локомотивами развития регионов [Текст] / И. Гончаренко // Бизнес. — 2009. — № 46. — С. 12–13.
2. Калинеску, Т. В. Проблемы социально-экономического развития предприятий в условиях экономического кризиса [Текст] / Т. В. Калинеску, Е. А. Гречишкина (Недобега) // Бизнес Информ. — 2009. — № 4 (1). — С. 66–69.
3. Портер, М. Е. Конкуренция [Текст] : Пер. с англ. / Майкл Е. Портер. — М. : Вильямс, 2002. — 496 с.
4. Barkley, D. L. Advantages and disadvantages of targeting industry clusters [Text] / David L. Barkley, Mark S. Henry. — REDRL research report, 2001.
5. Scorsone, E. A. Industrial clusters: Enhancing rural economies through business linkages [Text] / E. A. Scorsone // 21st Century. — 2002. — № 23.
6. Соколенко, С. Проблеми і перспективи посилення конкурентоспроможності економіки України на

- основі кластерів [Текст] / С. Соколенко // Економіст. — 2008. — № 10. — С. 31–35.
7. Федоренко, В. Г. Кластери — системний інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки [Текст] / В. Г. Федоренко, А. Ф. Гойко, В. Б. Джабейло // Економіка та держава. — 2007. — № 9. — С. 6–9.
8. Концепція кластерної політики в Україні [Текст] / В. Г. Федоренко, А. М. Тугай, А. Ф. Гойко, В. Б. Джабейло // Економіка та держава. — 2008. — № 11. — С. 5–15.
9. Войнаренко, М. Концепція кластерів — шлях до відродження виробництва на регіональному рівні [Текст] / М. Войнаренко // Економіст. — 2000. — № 1. — С. 29–33.
10. Чевганова, В. Кластеры и их экономическое значение [Текст] / В. Чевганова, И. Брижань // Економіка України. — 2002. — № 11. — С. 35–41.
11. Isbasoiu, G.-M. Industrial Clusters and Regional Development [Text] / George-Marian Isbasoiu // The Case of Timisoara and Montebelluna. MPRA Paper No. 5037, posted 07. November 2007.
12. Недобега, О. О. Соціальна відповідальність в управлінні соціально-економічним розвитком підприємств [Текст] / О. О. Недобега // Громадський рух та становлення громадянського суспільства в Україні : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 7 жовтня 2009 р. — Сімферополь : ЦРОНІ. — С. 21–23.
13. Семенов, Г. А. Кластери підприємств як передумова активізації розвитку регіональної економіки [Текст] / Г. А. Семенов, О. С. Богма // Економіка та держава. — 2006. — № 4. — С. 11–13.
14. Соколенко, С. Проблеми і перспективи посилення конкурентоспроможності економіки України на основі кластерів [Текст] / С. Соколенко // Економіст. — 2008. — № 10. — С. 31–35.

*Рекомендовано до друку кафедрою оподаткування
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 5 від 27 листопада 2009 року)*

Надійшла до редакції 14.12.2009

